

cere, quia hoc potius eligit, incipiat. Per hæc enim fiet ut velit aliquando sanari. Declaratæ igitur veritati detecta falsitas colla submittat. Unde universos ordinis viros, dominos etiam fundorum, actores, conductores tam domus divinæ quam etiam privatarum possessionum, senioresque omnium locorum, hujus edicti auctoritate commoneo quatenus memores legum, dignitatum, æstimationis salutisque propriæ, Donatistarum conventicula in omnibus civitatibus et locis prohibere contendant, ita ut ecclesiis quas eis humanitate mea absque imperiali præcepto usque ad diem sententiæ constat indultas Catholicis tradere sine ulla dilatione festinent, ni malunt tot sanctionum laqueis irretiri: quas quidem, si unitati catholicæ consentire voluerint, eorum esse sat certum est. Majore autem causâ atque solertia post detectam modis omnibus unitatem superstitionemque convictam a proprii debent facinoris intentione depleri. Hi autem qui post vetita legum eorum se cœtibus miscuerint, indubitanter intelligant pœnam se imperiali arbitrio præstitutam ulterius vitare non posse, quos principe loco post agnitæ catholicæ reverentiam legis ad profanos eorum cœtus communioneque rediisse sat clarum est. Quod ut ante non fieret, patientiæ tantum consideratione et spe correctionis aliqua parte ex parte distuleram. Hactenus igitur inimicos fidei Christianæ legibus insultasse sufficiat, maxime cum eorum notas certum sit esse personas. Quid necesse est tot sanctionum, quoniam nulla emendatio subsecuta est, nexibus subdi? Ipsam vero catholicorum episcoporum, etiam post victoriam veritatis, noverint Donatistæ manere sententiam, ut completis collationibus quas eis et ante oblatas publica conscientia retinetur, et nunc offerri sine dubitatione sat certum est, sese suscipi posse

JACOBI GOTHOFREDI COMMENTARIUS.

XXXIV. Donatistis ad catholicam fidem revocandis, atque rescandis enixe incumbit Honorius imperator hac constitutione, quæ data statim post collationem Carthaginensem anno D. 412. Primo capite Donatistis pœnæ seu mulctæ imponuntur, nisi ad catholicam Ecclesiam redierint, non obstante quocumque tandem principis pragmatica vel adnotatione. Eo, inquam, pertinet *hujus legis* initium, quod ita restituo: *Nisi, etc. Catholicæ se a qua sacrilege descivere, reddiderint.* De eo quippe quod dixi agi ostendit manifeste vox *DESCIVERE*, quæ omnino pertinet ad personas, non ad res ablatas. Et totus deinceps legis contextus id evincit, agi de Donatistis a prava religione revocandis, quæ et diserte eodem loco dicitur. De ecclesiis enim demum agitur in fine legis: idque ipsum argumento dictæ legis 54, *infr.* firmari potest. Pœnæ autem, quod secundum, per singula hominum genera proponuntur, sive in dignitate positurorum, sive popularium, sive Circumcellionum (de quibus postea plenius). Tertio proponit pœnam occultantibus eos, etiam conductoribus, procuratoribus et hominibus domus principis, uxeribusque eorum. Quarto, post mulctam inflictam contumacibus bonorum proseriptione minatur. Quinto, et dominis etiam catholicis eandem mulctam imponit, nisi servos et colonos a prava religione revocaverint. Sexto, Honorius clericos, ministros sacerdotales Donatistarum in exilium singulos per singulas regiones mitti sub fida prosecutione jubet. Postremo capite, *Ecclesiæ, Conventi-*

cognoscant. Superloris autem edicti fidem in omnibus certum est reservari. Unde unusquisque Donati communionis episcopus ad loca propria sine ulla debet inquietudine ac molestia remeare; quatenus in propriis constitutus, aut ad unam veramque Ecclesiam revertatur, aut satis legibus facere sine dissimulatione non differat. Hi autem qui in prædiis suis circumcellionum turbas se habere cognoscunt, sciant, nisi eorum insolentiam omnimodis comprimere et refrænare gestierint, maxime ea loca a fisco mox occupanda. Siquidem tam catholicæ legi quam quieti publicæ, ut eorum conquiescat insania, in hac parte consulitur. Gestorum autem relictio qua profertur superius memoratam a Donatistis errorem schismatis existisse, atque Cæcilianum et ceteros, quos improbo crediderant accusandos, fuisse purgatos, sanctitatem vestram plenissime poterit edocere. (*Et alia manu*). **PROPORATUR.** (Datum Carthagini) post consulatum Varanis v. c. vi, kal. Julii.

Explicit num. XXXIII Monumentorum ad Donatistarum historiam pertinentium.

326 ANNO DOMINI CCCCLII.

XXXIV. LEX HONORII IMPERATORIS,

QUA MULCTÆ PECUNIARIE IMPONUNTUR DONATISTIS.

(*Ex Cod. Theod., Tit. de Hæreticis, L. 52.*)

Imp. Honorius et Theodosius AA. Seleuo P. F. P.

Cassatis, quæ pragmatici, vel adnotatione manus nostræ, potuerint impetrari, et manentibus his, quæ etiam dudum super hoc definita sunt et veterum principum sanctione servata, nisi ex die prelatæ legis omnes Donatistæ, tam sacerdotes quam clerici, laicque catholicæ se, a qua sacrilege descivere, reddiderint, tunc illustres singulorum pœnæ nomine fisco

collata, hæreticorum largitate in eorum ecclesias collata, catholicis ecclesiis juxta priores constitutiones (id est juxta l. 43,) vindicare jubentur.

Et hæc quidem septem rationes sunt quibus Donatistis ad fidem catholicam traducere, eorumque pertinax institutum frangere, rescare hoc tempore studeat Honorius, quibus validiores fingi rationes non possint. 1° Metus damni pecuniarii. 2° Conductores et procuratores in eos exaltati ad eos detegendos. 3° Imo et uxores. 4° Bonorum proseriptionis metus post contumaciam. 5° Domini in servos et colonos concitati. 6° Clerici in exilium missi. 7° Ecclesiæ et donaria catholicæ Ecclesiæ vindicari jussa. Quibus similia jam complura l. 54, *infr.* ubi et nonnulla addita.

Ut hæc hujusce legis in universum est sententia, ita Augustinus ejus vim sic brevier expressit *epist. 50, ad Bonifacium. Jam enim Lex fuerat promulgata, ut tantæ immanitatis hæresis Donatistarum, cui crudelius parci videbatur, quam ipsa sæviebat, non tantum violenta esse, sed omnino esse non sineretur impune* (hæc primum est hujus leg. sententia). *Non tamen supplicio capitali, propter servendam etiam circa indignos misericordiam, sed PECUNIARIIS DAMNIS propositis* (secundum hoc caput hujus legis, ubi pariter vox *damna*, ut ex l. 54, occurrit). *Et in EPISCOPOS, MINISTROS eorum exilio constituto.* (Tertium hoc caput est.) Quamquam et si ordinarum verborum Augustini species,

nostro, auri pondo quinquaginta cogantur inferre : Spectabiles, auri pondo quadraginta : Senatores, auri pondo triginta : Clarissimi, auri pondo viginti : Sacerdotes, auri pondo triginta : Principales,

A auri pondo viginti : Decuriones, auri pondo quinque : Negotiatores, auri pondo quinque : Plebei, auri pondo quinque : Circumcelliones, argenti pondo decem. Qui nisi a conductoribus, sub quibus comma-

JACOBI GOTHOFREDI COMMENTARIUS.

videatur de alia lege anteriore multo sentire, sed tamen in eandem sententiam. Idem Augustinus certe eadem epistola 50, ad Bonifacium postremum hujus legis caput memorat p. 224. *Quicquid ergo nomine ecclesiarum parti Donati possidebatur, Christiani imperatores legibus religiosus cum ipsis ecclesiis ad catholicam transire jusserunt, etc., ubi æquitatem etiam ejus rei pluribus subjicit. Idem Augustinus in Joan. tractatu 6, in fine. Leguntur, inquit, manifestæ leges, ubi præceperunt imperatores, ut qui præter Ecclesie catholicæ communionem usurpant sibi nomen Christianum, nec volunt in pace colere pacis auctorem, nihil nomine Ecclesie audeant possidere : et in fine veniant ad Catholicam, et nobiscum habebunt non solum terram, sed etiam illum qui fecit cælum et terram : Et vi hujus legis, itemque legis 54, infr. ne sanctum bapt. relicta testamento Donatistis, Catholicis vindicata idem testatur, Donatistas loquentes inducens : *Modo deficientes ubique quid nobis proponunt, non inveniunt quid dicant? Villas nostras tulerunt, fundos nostros tulerunt, proferunt testamenta hominum. Ecce ubi Caius eis donavit fundum ecclesie, cui præerat Faustinus. Cui episcopus præerat Faustinus? Ecclesie? Quid est Ecclesie? Ecclesie dixi cui præerat Faustinus? Sed non Ecclesie præerat Faustinus, sed parti præerat. Columba autem Ecclesia est. Et hæc quidem sententia Augustini spectant postremum hujusce legis caput. Sequitur sententia Augustini de irrogato exilio clericis, quod tertium caput hujusce legis est quod et l. 54, repetitum exstat. *Mitiora, inquit, in vos constituit imperator propter mansuetudinem Christianam, exilium vobis voluit inferre non mortem, sed vos homines docti* 327 *considerantes quid debeatur merito, et quid minus sit in supplicio, non de judicio illius, sed de vestro additis mortem.***

Cæterum hujus legis ferendæ causa repetenda est, ab exilu seu eventu Collationis Carthaginensis, quæ superiore anno habita fuit, ante septem et quod excurrit menses (quo alioquin spectant l. 53 infr. hoc tit. ubi dicam plene, et l. ult. infr. de religione.) Nempe cum pendente ea Collatione Marcellinus tribunus et notarius in ea Collatione cognitor, Donatistis, qui ad eam sese pollicebantur venturos, ex humanitate sua absque imperiali præcepto ecclesias seu basilicas ad diem sententiæ usque indulsisset : atque adeo eis ecclesias cum omni jure suo, quæ a Catholicis juxta præceptum imperiale retinebantur, reddi seu reformari jussisset : quod ex ejus edicto liquet, in actis Collationis Carthaginensis pag. 10, 11, et ex sententia pag. 405, et ex Augustino in *Brevi Collationis in princ.* Tandem ultima definitione ab eo damnati Donatistæ, eas rursum Catholicis tradere sine ulla dilatione jussi fuere. Quinimo et Circumcellionum insaniam et insolentiam reprimi jussa. Quin et decurionibus, dominis fundorum, actoribus, conductoribus, non privatarum possessionum modo, sed et domus divinæ, mandatam, ut conventicula Donatarum in omnibus civitatibus et locis prohiberent. Imo et sine sententiæ seu edicti obligatione, collationes, largitates in ecclesiis Donatarum factas episcopis catholicis tradi jussit. Quæ omnia huic legi apprime conveniunt. Et vero illam sententiam hæc lex imperatoris secuta est. Verum huic sententiæ non adeo ubique et hæc parte, ut hæc lex et 54, testatur paritum. De cætero, quis Collationis istius Carthaginensis eventus fuerit, docet Augustinus epis. 127, 158, 159, 160, 169, et aliis locis. Quare ad hanc severiorem legem Honorius processit : ubi singularia multa sublegenda sunt. Primo notanda

sunt hic varia admodum decem numero personarum et quidem laicarum, dignitatumque genera gradusque, quibus provinciales constabant, quas ordine hic decurrit Honorius, distinctisque adeo multis et pœnis gradatim persequitur, quod omne ex hac lege mutatum Hunnericus suo edicto adversus catholicos inseruit, quod refertur ab Victore Uticensi lib. III de persecutione Vandal. 1° *Illustres*, inquam, 2° *Spectabiles*, 3° *Senatores*, 4° *Clarissimi*, 5° *Sacerdotes*, 6° *Principales*, 7° *Decuriones*, 8° *Negotiatores*, 9° *Plebei*, 10. *Circumcelliones* : illustribus imposita multa auri pondo 50, Spectabilibus, 40, Senatoribus, 30, Clarissimis, 20, Sacerdotalibus, 30, Principalibus, 20, Decurionibus, 5, Negotiatoribus, 5, Plebeis, 5, Circumcellionibus, argenti pondo decem. Quibus adjecto qui subjiuntur conductores, et procuratores, servos et colonos : cui haud assimilis personarum Notitia continetur l. 54, infr. hoc tit. quæ alioquin et in aliis quamplurimis huic similis est.

Secundo observandum, in illo personarum recensu de Senatoribus : eos non tantum ab illustribus et Spectabilibus separari et post eos nominari, verum etiam a Clarissimis distingui : Sic quoque d. l. 54. infr. quæ huic in quamplurimis par est, senatores post eos qui succincti proconsulari, aut vicariano vel comitivæ primi ordinis honore; id est, post spectabiles, primi inter honoratos nominantur : et ita describuntur, *qui nullo muniti extrinsecus privilegio dignitatis sunt* : et post eos sacerdotes statim ponuntur, nulla clarissimorum mentione, ubi vides multa equidem congruentia cum hac lege contineri. Quinam igitur senatores isti a Clarissimis diversi esse possunt? Certe Codice Justiniano quoque titulus exstat, *ubi senatores vel Clarissimi civiliter vel criminaliter conveniantur*. Putabat Cujacius hac quoque lege senatores dici expertes omni dignitate : Clarissimos vero qui in dignitate erant; eoque etiam sensu distingui eos eo titulo codicis Justiniani. Verum ut illo quoque ipso titulo senatores iidem cum clarissimis sunt, et vero *παράλληλισμῶ*, ibi conjunguntur : et l. 1. *ejus tituli clarissimi non alii sunt quam senatores, ut manifestius adhuc discere est ex l. 1. hoc codice de accusat.* Unde lex illa desumpta est : ita hac leg. Senatores Clarissimis præmittuntur; atque adeo velut majoris jam dignitatis, et majori quoque pœnæ subjiuntur : uti vice versa, non illustres tantum, sed et spectabiles majori, quam senatores afficiuntur.

Tertio observandi sacerdotes, qui hac lege et d. l. 53, nominantur, post senatores, ante principales seu decemprimos curiales. Nempe sacerdotes, hi erant primi inter decuriones, qui sacerdotes ludos procurabant; de quibus plene supra titulo de decurionibus : et tit. de Paganiis. Hinc illud interea discimus Christianos eos quoque fuisse saltem Donatistas.

Quarto, Circumcellionum nomen hic notandum, quorum frequens mentio in historia Donatarum apud Optatum Milevitanum, Augustinum in Collatione Carthaginensi d. 3, cap. 75. et in sententia Marcellini, in codice canonum Ecclesie Africanæ, Isidorum VIII *Etymol.* 5, Possidonium in vita Augustini. Hi vero erant inter Donatistas velut satellites qui per nudinas, villas, vicoseque et circum cellas (unde iis nomen) vagantes, armis instructi, intentatum nihil relinquebant, nihil non audebant, omnia furore implentes : denique in Catholicos insaniebant, sæviebant, grassabantur : quorum etiam hoc ipso tempore, et ante Collationem Carthaginensem me-

ment, vel procuratoribus, executori, exigendi, fuerint præsentati, ipsi teneantur ad pœnam : ita ut nec domus nostræ homines ab hujuscemodi censura habeantur immunes. Uxores quoque eorum, maritalis segregatim mulcta constringat. Eos enim, quos nequaquam illata damna correxerint, facultatum omnium publicatio subsequetur. Servos etiam, domino admonitio : vel colonos, verberum crebrior ictus a prava religione revocabit : ni malunt ipsi ad prædicta dispendia (etiamsi sunt catholici) retineri. Clerici vero ministrique eorum, ac perniciosissimi sacerdotales ablati de Africano solo, quod ritu sacrilego polluerunt, in exilium viritum ad singulas quasque regiones sub idonea prosecutione mittantur. Ecclesiis eorum, vel conventiculis, prædi-

JACOBI GOTHOFREDI COMMENTARIUS.

minit Augustinus *epist.* 122, et post Collationem *idem epist.* 159, 169. Eosdem vero a Donato *Agonisticos*, eorumque præfectos *Sanctorum duces* nominatos tradit *Optatus lib.* III.

Quinto, observandum latebram Donatistis, et Circumcellionibus præbuisse *conductores et procuratores*, etiam domus principis, quod et ipsum dicta sententia Marcellini tribuni et notarii et *l. 54 infr.* indicatur : ubi de triplici istorum conductorum genere dicitur. Certe et ex Augustino variis locis id quoque discere est. Ut et cæteroquin aliorum criminum reis latebram præbeant ; ut passim ex hujus codicis constitutionibus videre est.

Sexto fit *hac lege* mentio *executoris*, qui Donatistas et Circumcelliones inquirebat, exigebat, cuique illi præsentandi erant. Quod quidem si de certo quodam *executore* accipiendum est, tum fuerit hic omnino Dulcitus tribunus et notarius ut ferme tribuni et notarii ad hujusmodi executiones missi : de quo *l. in supr. de mandatis principum*, quem imperialium jussionum in Africa contra Donatistas datarum *executorem* ait Augustinus *lib. 1 Retractionum, cap. 59. Per idem tempus Dulcitus tribunus et notarius hic erat in Africa Executor Imperialium jussionum contra Donatistas datarum*, etc. Ad eundem exstat ejusdem *epist.* 61. pag. 308 qua inter alia ait : *Non enim tu in eos jus gladii ullis legibus accepisti, aut imperialibus constitutis, quorum tibi injuncta est EXECUTIO, hoc præceptum est ut necetur.* Ibidem testatur, Dulciti-um istum (Honorii scilicet) *Imperatoria potestate, sive terrendo, sive plectendo corrigendis præfectum erroribus*, duobus edictis Donatistas admonuisse. Quod si ita est, tum perperam Baronius hæc de Dulcicio *executore* ad annum 414 retulerit *n. 8, 9.*

Septimo, notetur quod de *uxoribus* additur *uxores quoque eorum maritalis segregatim mulcta constringat.* Quod de uxoribus conductorum et procuratorum, qui latebram Donatistis et Circumcellionibus præberent, accipi posse videatur : vel potius in genere, de omnibus uxoribus Donatistarum et Circumcellionum : Nam et perditii hi utriusque sexus erant, teste August. *epist.* 158, ubi de Macrobio episcopo Donatistarum agit pag. 718, *in fin.* Igitur neque uxoribus parci voluit Honorius *hac lege* ita ut peculiaris eas mulcta constringeret, a maritorum mulcta separata *maritali segregatim* : nam ita lego, id est, a maritali separatim.

Octavo notatur, *servos* a dominis, admonitione; *colonos* (de quorum conditione dixi plene paratitolo *de Fugitivis colonis*) verberum crebriore ictu a Donatistarum religione revocari juberi : alioquin ipsos dominos licet Catholicos mulctandos. Quod utique singulare et ipsum continetur *l. 54, infr.* Ubi interim observandum, primo *admonitionis* voce, castigationem significare, de quo in *Gloss. Theod.*

que, si qua in eorum ecclesias hæreticorum largitas prava contulit, proprietati potestatique Catholicæ (sicut jamdudum statuimus) vindicatis. Datum III, kalend. febr. Rav. Honor. IX, et Theod. V. AA. COSS.

328 ANNO DOMINI CCCXXIV.

XXXV. ALIA LEX EJUSDEM IMPERATORIS IN DONATISTAS.

(*Ex eodem Cod., ibid., L. 54.*)

Idem AA. Juliano Proc. Africæ.

Donatistas atque hæreticos, quos patientia clementiæ nostræ nunc usque servavit, competenti constituimus auctoritate percelli. 1° quatenus evidenti præceptione se agnoscant, et *intestabiles*, et nullam

Secundo, et in colonos idem castigandi jus dominis tribui quod in servos (quod et ipsum tribuitur *l. ultim. Cod. de servolis l. in Cod. ad Sc. Claud. Nov. 22. cap. 17*) huic et pro pœna ferro a dominis ligati *l. 1, de fugit. colon.* sic tamen ut illi admonitione, ut dixi, hi verberum ictu castigantur : unde apparet, admonitionem in servos, et verberum ictum hic distare. Certe *coercitionis* verbo utrumque significatur *d. l. 54*, quæ mox colonos speciatim verberibus coactos pariter ait.

Nono observetur, et *hac leg. et d. l. 54*, exilii genus in Donatistarum clericos, ministros et sacerdotales : nempe, *ut in exilium viritum* ad singulas quasque regiones sub idonea prosecutione mittantur, *ut hac leg. dicitur* : vel *ut dicit. l. 54*, ad singulas quasque insulas, atque provincias exulandi gratia dirigantur. Quod solitarii exilii genus et alias imperatum, divellendis illis, quod manu facta furorem suum exercent, seditionibusque omnia complerent. Cujus etiam solitarii exempli in simili re eodem fine alibi exempla occurrunt.

XXXV. In Donatistas per Africam proconsularem, hæc secunda jam est, Honorii imperatoris post Collationem Carthaginensem, quæ habita fuit ante triennium ann. 411, constitutio : prima enim fuit *lex. 52*, data paulo post eam finitam, septem videlicet ferme post mensibus. Utraque vero Honorius post longam patientiam proposito vario pœnarum genere, Donatistas ab errore suo ad catholicam Ecclesiam revocare enixe studuit, eorum intentionem rescicare, *ut hac leg. dicitur*, id est, pertinax propositum frangere. Ista primum *l. 52*, anno D. 412, iisdem ferme pœnis propositis : At enim hæc jam posteriore anno 414, distinctius et districtiore severitate, cum videlicet illa parum profectum fuisset : imo *cum patientia ejus eos usque servasset*, ut ipsemet *initio legis* testatur. Quare jam *competenti auctoritate* et austeritate percellendos eos credidit, et vero *hac leg. percelli constituit*, quæ ipsius pariter expressa verba sunt : et ut rursum *vers. 6*, dicit, *auctoritate sacræ definitionis adstringi : et prolate præceptionis auctoritate mulctari.* Quorum etiam hæresim atrocitate verborum confodit passim, ut cum *diram superstitionem* eorum vocat : *vers. 2*, errorem *vers. 5 et 8*, gregem Donatistarum appellat *d. vers. 3*, hæresim et hæreticos *initio l. et fine vers. 5*, sacrum mysterium (id est, baptisma) ab his inquinari ait *vers. 6*. Quibus etiam in posterum non amplius parcendum, ut antea factum fuerat, aperte indicat, cum præter ea quæ jam dixi, ait : *quatenus evidenti præceptione se agnoscant intestabiles*, etc. et *vers. 5*, *Damna quoque patrimonii penasque pecuniarias evidenter imponimus.* Id enim vox *evidentis* et *evidenter* in constitutionibus importat. Denique quos a Juliano proconsule Africæ pœnis

potestatem alicujus ineundi habere, sed perpetua a rabili Ecclesiæ societate: 3° Ita ut *episcopi*, presbyteri, omnesque antistites eorum, et ministri spoliati omnibus facultatibus ad singulas quasque insulas atque provincias exulandi gratia dirigantur. 4° Quis-

JACOBI GOTHOFREDI COMMENTARIUS.

hac leg. statutis subijci passim jubet: imo est et ubi de his ad se referri. Et hæc quidem ideo, quod Donatistarum vesania tantum abest post Collationem Carthaginensem expressa fuerit, ut contra in imensum excreverit, de quo testis passim Augustinus. Nos pœnas istas nunc summam apponamus: quæ decem omnino sunt, in quot etiam versus hanc constitutionem ordine divisimus: e quibus singularia postea quædam educemus: Summia hæc est; 1° Donatistas in commune intestabiles esse, commercio iis interdici, infamia eos notari, de qua infamiæ pœna hæreticis imposita dixi semel *d. l. 7. 2°* Veniunticula eorum catholicæ Ecclesiæ sociari oportere. 3° *Sacerdotes* et ministros eorum bonis proscriptis deportandos. 4° Ut et occultatores eorum. 5° Multam Donatistis in commune viris, mulieribus, qui ad communionem Donatistarum accesserint, qui in grege Donatistarum inventi fuerint, qui in hæresi permanere maluerint, et in proposito perdurare, irrogandam pro cuiusque conditione et dignitate: proconsularibus, vicariis, comitibus primi ordinis, ducentarum argenti librarum: senatoribus, centum: decemprimis curialibus, quinquaginta: reliquis decurionibus, decem. 6° Eos qui locum præberent in alienis prædiis ad mysteria celebranda, conductores, inquam, rei privatæ, ut et *emphyteuticarios*, tantum fisco pœnæ nomine solvere oportere, quantum pensionis seu conductionis nomine solvere solent. 7° Ut et privatos dominos prædiorum, si conductores suos errantes non correxerint, vel perseverantes non commutarint. 8° *Officiales* quoque iudicum in hoc errore deprehensos, triginta libris argenti mulctandos. 9° Colonos servosque verberibus coercendos, et perseverantes tertia peculii parte mulctandos. 10° Postremum omnia quæ ex locis vel mulctis collecta fuerint, ad principis ærarium illico dirigenda. Hæc, inquam, legis istius summa est: in qua præter ea quæ ad *l. 52.* huic similem notabamus, multa singularia notanda veniunt.

Primo quidem, quod *Testamenti* factione Donatistæ priventur, quod et ipsum statutum *ne sanctum bapt. l. 4.* imo et commercii jure, tandem et infamia notentur: et sic Romano communi jure priventur, de quo jam ad alias *leges*: et sic neque morientibus id solatii relinquunt, ut de bonis suis testari possint, neque superstitibus alicujus (contractus scilicet: nam id hic supplendum) ineundi potestatem habeant, et velut infames in perpetuum ab honestorum cœtu et conventu publico submovendos. De hæreticis intestabilibus jam aliis legibus actum. Ut Donatistæ vero intestabiles essent, id jam ab Honorio expetierant Patres Africani ante decennium anno 401, ut docet *can. 95. Cod. Afric.* id quod ad eorum postulationem ab Honorio constitutum, initio anni proxime sequentis 405. *l. 4. ne sanctum bapt.* quæ lex huic nostræ quam simillima est. Meminit Augustinus *lib. 1 contra epistolam Parmeniani* hujus omnis rei, atque adeo hujus legis: *Sunt et alia jussiones generales, quibus eis vel faciendi testamenta, vel per donationes alicui conferendi facultas admittitur, vel ex donationibus aut testamentis aliquid capiendi. Nam in quadam causa cum homo nobilis imperatoribus supplicasset, quod soror ejus quæ de parte Donati fuerat cum defungeretur, nescio in quos communionis suæ vel maxime in quemdam Augustinum episcopum eorum plurimum contulisset, ex illa generali lege præceptum est, ut omnia fratri restituerentur: ubi etiam Circumcellionum mentio facta est, si more suo violenter obisterent quo genere auxiliorum et admini-*

culis repelleretur. Idem epist. 48, ad Vincentium ubi hæc inter alia ironice: Ita sane huic provisioni contradicere debui, ne res quas dicitis vestras perderetis, et securi Christum prosciberetis. Ut jure Romano testamenta conderetis, et jure divino Patribus conditum testamentum (ubi scriptum est, in semine tuo benedicentur omnes gentes) calumniosis criminationibus rumperetis. Ut in emptioibus et venditionibus liberos contractus haberetis, et vobis dividere, quod Christus emit venditus, auderetis. Ut quod quisquam vestrum cuiquam donasset, valeret, et quod donavit Deus deorum a solis ortu usque ad occasum vocatis filiis non valeret. Ut de terra corporis vestri in exilium non mitteremini, et de regno sanguinis sui, a mari usque ad mare, et a flumine usque ad terminos orbis terræ Christum exulem facere conaremini? Imo vero serviant reges terræ Christo etiam LEGES ferendo pro Christo. Idem de ovibus cap. 13, Vigilate hæretici, audite a pastore testamentum pacis, venite ad pacem, irascimini Christianis imperatoribus, quia testamenta vestra valere noluerunt in domibus vestris: videte quam digna sit pœna, et quid est quod testamentum non valet in domo vestra? quid est? quantum est? Dolor ille admonitio est, nondum damnatio.

Secundo notandum *Occultatoribus* sacerdotum et ministrorum Donatistarum eandem pœnam bonorum proscriptionis et deportationis imminere. Sane et alias execrandorum maxime hæreticorum occultatoribus pœnæ indictæ, veluti Manichæorum per Africam *l. 35, Donatistarum hæc leg. et l. 52 supr.*

Tertio notetur, dignitatum et honorum notitia, proque eorum diversitate mulctæ quoque seu pœnæ diversitas. *Proconsulares* scilicet, *Vicariano* honore succincti, *comites primi ordinis*: de quibus *lib. vi supr.* Hos sequuntur *Honorati* alii, non illi qui ementito honore per provincias pollebant, de quibus ad *l. 1 de Offic. Judic. civil.* verum sequentes *senatores nudi*, nullo muniti extrinsecus dignitatis privilegio, omnes alterius dignitatis expertes: de quibus dixi etiam ad *l. 52, supr. Sacerdotales*, qui scilicet inter decuriones primo loco erant, de quibus *supr. quoque l. 52, et tit. de Decur. et infra tit. de Paganis.* Hos sequuntur *decemprimi* decuriones: de quibus itidem plene *tit. de Decurionib.* tandem reliqui *decuriones.* Pœnarum vero gradus hic: 200 argenti librarum mulcta primis imponitur: senatoribus nudis, 100 ut et sacerdotalibus (unde apparet de horum sacerdotalium dignitate æqua senatoribus, etsi proxima) decemprimis, 50, decurionibus cæteris, 10.

Quarto observetur, quod duobus hujus constitutionis locis additum *vers. 5 et 8 de quinta condemnatione*: nempe quinquies lapsos, mulctatos, coercitos, lapsos rursus non jam ordinaria pœna seu mulcta, verum extraordinaria plectendos: Quinque equidem lapsus eadem mulcta coerceri, sextum vero et deinceps vel ad principem referendum, si videlicet de his qui in dignitatibus vel honoribus positi agatur, quo acerbius in eos vindicetur; vel illico a iudicibus gravius coercendos veluti officiales. Hæc contumaciæ hac in re post quintam emendationem pœna.

Quinto observetur enumeratio aliarum personarum, post hos qui in dignitatibus et honoribus constituti erant: et quidem per Africam Donatistarum quoque hæresi implicitorum, hisque eventium. Primo, *Conductorum* tria genera: *Conductores* domorum et prædiorum rei privatæ principis; *Emphyteuticarii*, id est, conductores prædiorum ad respu-

quis autem hos fugientes propositam ultionem, *occultandi* causa susceperit, sciat et patrimonium suum fisci nostri compendiis aggregandum, et se pœnam quæ his proposita est, subiturum. 5° Damna quoque patrimonii, pœnasque pecuniarias evidenter imponimus *viris, mulieribus*, personis singulis, et dignitatibus pro qualitate sui, quæ debeant irrogari. Igitur præconsulari, aut vicariano, vel comitivæ primi ordinis quisque fuerit honore succinctus, nisi ad observantiam catholicam mentem propositumque converterit, ducentas argenti libras cogetur exsolvere fisci nostri utilitatibus aggregandas. Ac ne id solum putetur ad rescandam intentionem posse sufficere, quotiescumque ad communionem talem accessisse fuerit confutatus, totiens mulctam exigatur: et si quinque eundem constiterit nec damnis ab errore revocari, tunc ad nostram elementiam referatur, ut de solida ejus substantia ac de statu acerbius judicemus. Hujusmodi autem conditionibus etiam Honoratos reliquos obligamus: scilicet, ut senator, qui nullo munitus extrinsecus privilegio dignitatis, inventus in grege Donatistarum, centum libras solvat argenti: sacerdotes eandem summam cogantur exsolvere: decem primi curiales quinquaginta libras argenti addicantur, reliqui decuriones decem solvant libras argenti quicumque in hæresi maluerint permanere. 6° *Conductores* autem domus nostræ, si hæc in prædiis venerabilis substantiæ uti *permiserint*, tantam pensionem pœnæ nomine cogantur inferre, quantum in conductione pensitare consuerunt. Eadem quoque emphyteucarios auctoritas sacræ definitionis adstringet. 7° *Conductores* vero privatorum, si *permiserint* in hisdem prædiis conventicula haberi,

vel eorum patientia sacrum mysterium fuerit inquinatum, referetur per iudices ad scientiam dominorum, quorum intererit, si pœnam volunt sacræ iussionis evadere, aut certantes corrigere, aut perseverantes commutare: ac tales prædiis suis præbere rectores, qui divina præcepta custodiant. Quod si procurare neglexerint, hi quoque in pensiones, quas accipere consuerunt, prolata præceptionis auctoritate mulctentur, ut quod ad compendia eorum pervenire poterat sacro jungatur ærario. 8° *Officiales* autem diversorum iudicum si in hoc errore fuerint deprehensi, ad triginta librarum argenti illationem pœnæ nomine teneantur: ita ut si quinque eodemnati abstinere noluerint, coerciti verberibus exilio mancipentur. 9° *Servos* vero et *colonos* coercitio ab hujusmodi ausibus severissima vindicabit. Ac si coloni verberibus coacti in proposito perduraverint, tunc tertia peculii sui parte mulctentur. 10° Atque omnia, quæ hujusmodi generibus hominum locisque colligi poterant, ad largitiones sacras illico dirigantur. Dat. x, kal. Jul. Rav. Constantio et Constante. coss.

330 ANNO DOMINI CCCCXV.

XXXVI. ALIA LEX EJUSDEM IMPERATORIS,

QUA CONTRA DONATISTAS GESTA ANNO 411, SUB MARCELLINO COGNITORE EO QUAMLIBET MORTUO ET INVIDIOSE CÆSO PLENAM FIDEM ET FIRMITATEM OBTINERE DECLARANTUR.

(*Ibid.*, L. 55.)

Idem AA, Juliano Proc. Afric.

Notione et sollicitudine Marcellini, spectabilis

JACOBI GOTHOFREDI COMMENTARIUS.

blicas et civitates pertinentium: de quibus actum lib. x, tandem Conductores privatorum, seu rectores prædiorum. Quæ etiam tria alias hominum genera reis latebras præbere solebant: de quo fidem faciunt innumeræ constitutiones: Exinde *Officiales* iudicum. Tandem *servi et coloni*.

Sexto, notetur mulctæ genus *vers. 6 et 7*, nempe tantum fisco inferendi quantum pensionis annuæ ex fundo quis præstare vel percipere solet; Et quidem ob præbitum fundum mysteriis hæreticorum celebrandis: vel ob conductores fundorum suorum id facientes, non emendatos vel commutatos.

Cætera, et in his quidem, de exilio, et quidem solitario, episcoporum et ministrorum Donatistarum, vide ad l. 52, *supr.*

Cæterum hujusce legis *πρώως*, an vero legis 52 *supr.* an utriusque executorem post Marcellini mortem, de quo l. *prox.* Dulcitium tribunum et notarium Honorius in Africam miserit (quo alioquin pertinent quæ Augustinus scribit lib. II *Retract. cap. 59*) dubium videri possit: Baronius id de hac leg. accepit: Ego non minus accipiam de superiore l. 52, ubi et Dulcitijs ipse indicari videtur his verbis: *Qui nisi cæcutori exigendi, id est, fuerint præsentati*, etc. Augustinus sæpe meminit hujus *Edicti*, et per sacram Scripturam ostendit id justissimum esse: ac nominatim in tractatibus expressis super hoc, inculcat *epist. 59*, ad Comitem Bonifacium (cui titulus: *de corrigendis moderate Romanis: epist. 61*, ad Dulcitiium: in libris contra Gaudentium: *epist. 48 ad Vincentium, de corrigendis hæreticis per vim*, ut jure Romano testamenta condentes et jure

divino... testamentum rumpent, vid. lib. I contra Gaudentium c. 19, l. 7, p. 259; *Mitiora in eos constituit Imp. exilium vobis voluit inferre, non mortem*, etc. Magnam vero hæc lex et d. l. 42, utilitatem attulere: vide Augustinum d. *epist. 50 et epist. 48*, et contra Gaudentium lib. I, c. 29, p. 61.

XXXVI. Contra Donatistas ante triennium gesta, sub notione Marcellini cognititoris, hoc tempore jam mortui, perpetuam nihilominus firmitatem habere jubet hac constitutione Honorius imp. anno D. 414, subjecta generali regula (quæ notanda est:) *Morte cognititoris perire non debere publicam fidem*. Nempe publica fide gesta, atque in publica monumenta seu acta semel relata perpetuam fidem faciunt, et ut hanc legem efferunt lib. VI, tit. I, Basilica, τὰ ἐν δικάσθησι βνευχθέντα ἐν ὑπομνήμασιν ἰσχυρῶς διαμένουσι, καὶ τελευτῆντος τοῦ δικάστοῦ, et Chrysostomus λόγος εἰς τὴν ἀγλὴν Πεντηκοστῆν, tom. VIII, pag. 609, ἐν δικάσθησι ἀπὸ ἀν ἐπὶ ὑπομνημάτων ὁ δικάζομενος φέγγεται πάντως ἐγγράφεται διηνικῶς, καὶ ἑκαλειθῆναι οὐκ ἐν λοιπόν. Tantum abest mors cognititoris eis quidquam derogare valeat. Non ut alia mors solvit, ita et mors cognititoris gesta quoque publica solvit.

Hæc quidem hujusce legis est sententia; verum de tribus videndum est quænam videlicet gesta illa sint, quis Marcellinus ille, de quibus hac l. agitur. Tandem quæ hujus legis promulgandæ occasio fuerit.

Quod primum attinet. Nempe hic indicator ACTA seu GESTA COLLATIONIS CARTHAGINENSIS, inter Catholicos et Donatistas, cui Marcellinus tribunus et notarius ex Honorii præcepto cognititor præfuit mense Junio anni D. 411, post Cos. Varanis, seu ante

memoriæ viri contra *Donatistas* gesta sunt ea, quæ translata in publica monumenta, habere volumus perpetim firmitatem: *Neque enim morte cognitoris perire debet publica fides.* Dat. iiii. kal. Sept. Rom. Rav. Constantio et Constante coss.

A 331 XXXVII. ALIA LEX EJUSDEM IMPERATORIS IN DONATISTAS.

(*Ibid.*, L. 56)

Idem AA. Heracliano Com. Afric.

Sciant cuncti, qui ad ritus suos hæresis superstitionibus obreperant sacrosanctæ legis inimici, plec-

JACOBI GOTHOFREDI COMMENTARIUS.

triennium, et quod excurrit: quam in rem videndæ sunt Augustini *epist.* 158, 139, 160, et Possidius in *V. S. Augustini cap.* 2, ubi confutati a Catholicis Donatistæ omnium documentorum manifestatione. Cujus collationis acta seu gesta, a Marcello *modulata brevitate*, ut ipse ait, distincta atque collecta, a Papyrio Massonio primum in lucem edita: mox cum Ms. collata et emendata a P. Pithæo exstant: magna tamen, quod dolendum, parte cognitionis tertii diei mutilata. Sed et Augustinus ipse, qui Collationi interfuerat, imo a quo potissimum ea procurata, teste Possidio, brevissimam ejus epitomen seu Brevicolum conscripsit. Sed et Fr. Baldinus, antequam acta ipsa ederentur, historiam ejus Collationis Cathaginensis sive disputationis edidit luculentam. Hæc igitur illa gesta sunt: hic ille Marcellinus, de quo multa Augustinus, Orosius, Hieronymus: ad quem etiam existat *lex ultima infr. de religione*, quæ lex, ut acta Collationis edocent, pars est mandatorum ipsorum, suo Imperiali Honorii sanctionis, qua ei cognitio anno D. 410, tributa fuerat: ut ad eam plenius ostendatur. Quamquam et gesta de sceleribus Donatistarum post Collationem Carthaginensem hic quoque intelligi possunt: de quibus sub finem Commentarii.

Quod secundum attinet: vel ex *hac leg.* liquet, ei ferendæ occasionem præbuisse mortem ipsius Marcellini. Nempe Donatistæ eo mortuo contendebant, gestorum quoque sub ejus notione fidem perire debere: ac maxime, quod ipsum tamquam *Heracliani* tyranni (de quo *l. 21. de Pœnis: et l. 13. de Infirm. his quæ sub tyr.* et *cul l. 51. supr.* et *l. prox. sequ.* 56, inscripta est, ubi dicam) partium e medio sublato contenderent: atque adeo ut ipsius Heracliani tyranni gesta irrita fuerant *ea l. 13.* anno superiore, ita et Marcelliana illa pariter *infirmis* viderentur. Nempe Hieronymus scribit *lib. iii. contra Pelagianos*, Marcellinum sub invidia tyrannidis Heraclianæ ab hæreticis innocenter cæsum fuisse. Scilicet, Donatistæ, ut post Collationem statim calumniæ tela in eum sparsere, quasi perperam, noctu, auroque a Catholicis corruptus sententiam in Donatistas dixisset: ita postea iisdem agentibus, hi enim procul dubio *heretici* sunt, (quos Hieronymus intellexit) calumniam passus, quasi Heracliani partium, cæsus fuit. Neque dubito, occasione *legis 21 de Pœnis*: qua exiti publice ab Honorio delatores satellitum et consociorum Heracliani. Tandem, quo spectabant maxime, gesta ab eo, mortuo eo, et quidem quasi perduelle, irrita esse factabant. Verum, ut auctor mortis ejus *Marinus Comes* qui Africam Romano imperio restituerat, et rempublicam ab Heracliano tyranno liberaverat: ab Honorio ex Africa revocatus, dimissus est, quod scribit Orosius *l. vii. cap. 42. in fin.* ita idem Honorius hæc constitutione et famam Marcellini vindicatum ivit, quod ex eo apparet, quod *Spectabilis memoriæ virum* vocat, et gesta simul sub ejus notione contra Donatistas confirmavit. Qua non absimili ratione *legem prox.* promulgatam mox ostendam.

Hinc interim quoque discimus; quod et alias constat, in negotio religionis captam aliquando occasionem mortis iudicis alicujus ab hæreticis ad irritanda ea quæ sub iudice aliquo actitata fuerant, atque in publica acta translata. Verum ut *hac leg.* definitur, eorum auctoritatem esse æternam voluere

principes, voluit *hæc leg.* Honorius. Quæ quidem definitio seu constitutio locum obtinet, ubi omnia legitime gesta sunt, constitutis cominus partibus, ut in Collatione Carthaginensi inter Catholicos et Donatistas. Aliud enim si *μονομαρῶς* quædam gesta *ἀπόντων τινῶν.* De quo est Anastasii locus *Apol. ad Imp. Constantinum*, quæ scripta anno D. 356, in initio: *Προβήκη δὲ πρὸς φακερῶν ἀπόδειξιν, εἰ καταξιώσεως μαθεῖν, ὅτι παρόντων μὴν ἡμῶν οὐδὲν ἀπέδειξαν οἱ κατηγοροῦντες κατὰ Μαχαρίου τοῦ πρεσβυτέρου, ἀπόντων δὲ ἡμῶν ΚΑΤΑ ΜΟΝΑΣ ἔπραξαν ἄπερ ἠέλιον: τὰ δὲ τοιαῦτα προημῶως μὲν ὁ θεῖος νόμος, ἔπειτα, καὶ οἱ ὑμῖν νόμοι μηδεμίαν ἔχον δύναμιν ἀπερηγήματο: et *Apol.*, p. 578, ubi queritur adversus Marcellinum, *ἐν δὲ τῷ μαρτυρῆ μὴ παρῆναι ἔνθα τὰ ἴΠΟΜΝΗΜΑΤΑ κατ' αὐτοῦ γενηῖσθαι λέγεται, οὐδαμῶς ἀγαπητοί, ὅτι τὰ κατὰ ΜΟΝΟΜΕΠΕΙΑΝ ἰσχυρὸν οὐκ ἔχει, ἀλλ' ὑποπτα τυγχάνει.* Quæ omnia ad eam juris æquitatem pertinent, *absenter neminem damnandum accusatorem et reum simul in judicio adesse oportere*: quam in rem sunt et alia Athanasii loca. Aliud vero in hoc casu, ubi omnia legitime gesta; quæ procul dubio ideo Donatistæ abolita volebant, quod ex his eorum fraudes et sophismata notescerent, quæ ad sui infamiam tendere videbant, et ideo e medio sublata cupiebant; ut etiam ea quæ infamandi alterius causa in monumenta publica relata, e medio tolli jubentur, *l. 37. de Injur.* Sed firma hæc esse voluit Honorius et exstare ad eorum infamiam, pariter ut idem rescriptum quod fidem Donatistæ a Juliano impetraverant, proposito programme celeberrimis in locis anteferri voluit, et gesta quibus erat ejusmodi allegatio inserta: subnectens, *quod clarius innotesceret et catholicæ confidentiæ stabilita constantia et Donatistarum desperatio fractaque audacia.* Hæc, inquam, Honorii mens fuit: eodemque sine eadem gesta collationis Carthaginensis in Ecclesiis Africanis Quadragesimæ tempore recitari solita testatur, *lib. de Gestis cum Emerito.* Sed et Marcellinus acta de sceleribus Donatistarum post Collationem Carthaginensem proponi voluit in Theoprepria, quo frequens, ut videtur, multitudo consuebat, velut in locum Carthagine celeberrimum, eademque per ecclesias recitari desideravit *epist.* 158, *ad Marcellinum.* De quibus gestis hæc quoque lex accipi possit, ut jam ante indicavi.*

XXXVII. Cœtus ritusque hæreticorum hæc constitutione Honorius imperator per Africam sub pœna proscriptionis et sanguinis, rursus prohibet. Quæ constitutio et *Heracliano Com. Africæ* inscribitur, et subscriptos habet consules, qui anno Domini 415, congruunt. Denique totidem pene verbis ex *l. 51.* transcripta est. Quod utique mirum: Sic ut de vitio suspecta videri possit: quandoquidem Heraclianus cui ea inscribitur, tyrannus jam factus et exinde profligatus jam cæsusque ante biennium anno 415, fuerat: quod docuit *lex 13. de Infirmis* his quæ sub tyrannis: et *l. 21. supr. de Pœnis.* Quare Baronius hanc legem ad annum 412, referendam existimavit, id est, *ad Honorium ix et Theodosium v. AA. coss.* Atque adeo consulum præposteratio videri possit. Verum tamen, cum rem propius intueor, nihil mutandum censeo. Nempe ita existimo simili occasione hanc legem in Africa propositam, imo repositam, qua superiore anno superiorem *legem 45* promulgatam ostendi. Nempe Heracliano tyranno

tendos se pœna et proscriptionis et sanguinis, si ultra convenire per publicum exercendi sceleris sui temeritate tentaverint : ne qua vera divinaque reverentia contagione temeretur. Dat. viii kalend. Sept. Honorio x, et Theod. vi, AA. coss.

ANNO DOMINI CCCCVIII.

XXXVIII. LEX IMP. THEODOSII JUNIORIS.

IN QUA INTER HÆRETICOS QUIBUS NUSQUAM IN ROMANO SOLO CONVENIENDI ORANDIQUE LOCUS RELINQUITUR ENUMERANTUR DONATISTÆ.

(Ibid., L. 65.)

1° Hæreticorum ita est reprimenda insania, ut ante omnia quas ab Orthodoxis abreptas tenent ubicumque *Ecclesias*, statim catholicæ Ecclesiæ traden-

das esse non ambigant : quia ferri non potest, ut qui nec proprias habere debuerant, ab Orthodoxis possessas, aut conditas, suaque temeritate invasas, ultra detineant. 2° Dein, ut si alios sibi adjungant clericos, vel ut ipsi æstimant, *sacerdotes*, decem librarum auri multa, per singulos, ab eo qui fecerit, et qui fieri passus sit : vel si paupertatem præterdant, de communi clericorum ejusdem superstitionis corpore, vel etiam donariis ipsis, extorta nostro inferatur ærario. 3° Post hæc, quoniam non omnes eadem austeritate plectendi sunt, Arianis quidem, Macedonianis et Apollinarianis, quorum hoc est facinus, quod nocenti meditatione decepti, credunt de veritatis fonte mendacia, intra nullam civitatem ecclesiam habere liceat. Novatianis autem et Sabbatianis B omnis innovationis adimatur licentia, si quam forte

JACOBI GOTHOFREDI COMMENTARIUS.

cæso, ejusque gestis infirmatis d. l. 13, memoria privatim publice aboleri jussa, Donatistæ et eam simul legem, quæ ad Heraclianum olim ante quinquennium anno 410, adversus se lata fuerat, id est, legem 51, pariter infirmendam et infirmatam jactasse videntur : haud aliter atque gesta sub Marcellino post ejus mortem irrita jactabant. Quare Honorius recentari hanc legem voluit et in Africa proponi, cum eadem inscriptione ad Heraclianum Com. Africæ, ut ita Donatistis liqueret, quamlibet infirmatis aliis sub Heracliano gestis, ejusque memoria privatim publice abolita dict. l. 13, non ideo tamen eam legem 51, infirmatam : multumque interesse inter ea quæ ipse gessisset, vel etiam a privatis sub eo gesta, a publicis atque imperatoriis gestis, atque adeo constitutionibus ad eum directis : pariter ut superiore lege gesta notione et sollicitudine Marcellini cognitoris in Collatione Carthaginensi in publica monumenta translata perpetuam firmitatem habere voluit. Atque hac interpretatione ab emendatione hæc lex defendi potest. Ubi etiam observandum, nihil jam hac lege agi (quod tamen agitur in dict. l. 51) de oraculo infirmando, quo Donatistæ ad ritus suos obrepserant. Cujusmodi sane hac tempestate nullum emerserat. Atque hoc inter hanc et illam discrimen.

Atque hæc Honorii imp. constitutiones : sequuntur Theodosii Jun. et Valentiniiani III.

XXXVIII. In hæreticos et hæreses, quarum viginti tres hic nominat, est hæc amplissima Theodosii Junioris constitutio : data sine mensis Maii anno D. 428, qua cum pleraque anterioribus constitutionibus cauta repetantur, ac nominatim confirmantur : nihil attingit ea sigillatim expendere : præsertim cum ejus capita et sententias jam in notis distinxerimus. Quare singularia tantum quædam in ea nunc sectabor. Primum eo notabilis est hæc lex, quod Theodosius Jun. hæreticos non omnes eadem austeritate plectendos, ait. Quod in argumento de hæreticis sedulo observandum, et vero ex hujus tituli constitutione passim id ipsum discimus. Theodosius certe hac leg. ideo quatuor ut hæreticorum classes, ita et pœnarum gradus constituit. Prima classis est eorum, quibus intra civitates tantum non in agris ecclesiarum jus admittit. Quo in censu ponit tres hos : Arianos, Macedonianos et Apollinarianos : suæ proinde quædam his ecclesiæ a Theodosio hac leg. relictae extra civitates. Quod etiam discimus de Macedonianis, ex iis quæ anno proximo 429, contigere : Eo scilicet Macedonianis ablatae ecclesiæ extra muros urbium quarundam, et in his Constantinopolitanæ, ea occasione quam memorat Socrates lib. vii, c. 31, et Marcellinus Chronico : Ἀρρηθῆσαν, inquit Socrates, ἡ τε ἐν Κωνσταντινου πόλει πρὸ τοῦ παλαιοῦ τείχους

τῆς πόλεως, καὶ ἡ ἐν Κυζίκῳ καὶ ἄλλαι πολλαὶ ὡς εἶχον ἐν τοῖς ἐν Ἑλλησπόντῳ ἀγροῖς. Orthodoxi nostri, inquit Marcellinus, Macedonianorum ecclesiam extra urbis muros positam abstulerunt, quoniam, etc. Secunda classis hæreticorum est, eorum quos suis ecclesiis contentos esse jubet, neque alias de novo ædificare (puta Novatianos, Sabbatianos.) Tertia classis est eorum quibus nusquam in Romano solo conveniendi orandique, neque in agris facultatem habere jubet. Postrema in classe sunt Manichæi, quos etiam civitatibus expelli jubet. Unde liquet etiam, levissimam Novatianorum et Sabbatianorum conditionem ; gravissimam Manichæorum constitui. Nempe Novatiani et Sabbatiani meliore semper loco inter hæreticos habiti fuere : de quo dixi plene ad l. ii, et 59 etiam ex Socrate et Sozomeno. At enim Manichæi deterrimo, quos et ideo hic ad imam usque scelerum nequitiam pervenisse ait Theodosius Junior in Novella sua de Judæis 3 vers. superest Deo semper offensos, de quo dixi ad l. 3, et l. 3, 4, de Apostatis. Secundo observetur, Castrensi seu armata militia hæreticos et in his Eunomianos non interdicti ; et Synesium tamen conqueri videmus epist. 5, de Eunomianorum militia. Sane horum temporum militia armata, ad miscellanea omnis generis hominum venit, barbarorum, hæreticorum. Tertio observetur, hæreticis donandi, testandi in certas personas jus concessum fuisse. Quenam vero personæ illæ sint, alibi non expressum. Quarto notetur, hæreticis Catholicos ut servos habere quocumque titulo permittitur, ita mysteriis suis imbuendi, vel prohibendi eos catholicam religionem sequi, pœnam exilii et 10 librarum auri imponi. At enim Judæo neque Christianum mancipium quoquo titulo habere licuit, et id superstitione sua imbuenti capitale fuit : ut docebit titulo ne Christianum mancip. Jud. Postremum notetur, judici pœnas legem neque dissimulare, neque mollire sine fraude licere : cui congruit et lex. 8 sup. de appellationibus, l. ultim. supr. ad L. Jul. de Vi publ. seu l. viii Cod. eod. Symmachus libro extremo epist. extrema. Alia est conditio Magistratuum, quorum corruptæ videntur esse sententiæ, si sint legibus mitiores : alia dominorum principum potestas, quos decet acrimoniam severi juris infectere : vid. et Novellam Justin. 82, Quintil. declam 17, 345, l. xv, π. ad municipal. Quid est igitur quod Augustinus in epist. ad Marcellinum 158, scribit : Soleo enim audire in potestate esse judicis mollire sententiam et mitius vindicare quam leges ? Nempe de illis legibus id accipio, quæ ad terrorem scriptæ, cujusmodi fuere ferme in hæreticos scriptæ. Quod tamen ipsum hac leg. exerte iudicibus interdicat.

Tandem certam puto Baronii conjecturam, hæc

tentaverint. Eunomiani vero, Valentiiniani, Montanistæ, seu Priscillianistæ, Fryges, Marcianistæ, Borboriani, Messaliani, Euchytæ, sive Enthysiasæ, Donatistæ, Audiani, Hydroparastæ, Ascodrogitæ, Fotiniani, Pauliani, Marcelliani, et qui ad imam usque scelerum nequitiam pervenerunt, Manichæi nusquam in Romano solo conveniendi, orandique habeant facultatem, Manichæis etiam de civitatibus expellendis : quoniam nihil his omnibus relinquendi loci est, in quo ipsis etiam elementis fiat injuria. Nulla his penitus præter cohortalinam in provinciis, et castrensem, indulgenda militia. Nullo donationis faciendæ invicem, nullo testamenti aut voluntatis ultimæ penitus jure concessio. Cunctisque legibus, quæ contra hos, cæterosque, qui nostræ fidei refragantur, olim latæ sunt, diversisque promulgatæ temporibus, semper viridi observantia valituris, sive de donationibus in hæreticorum factis ecclesias, sive **332** ex ultima voluntate rebus qualitercumque relictis : sive de privatis ædificiis, in quæ Domino permitte, vel cohibente convenerint, venerandæ nobis catholicæ vindicandis Ecclesiæ : sive de procuratore, qui hoc nesciente domino fecerit, decem librarum auri mulctam, vel exilium, si sit ingenuus subituro : metallum vero post verbera, si servilis conditionis sit : ita ut nec in publico convenire loco, nec ædificare sibi ecclesias, nec ad circumscriptionem legum quicquam meditari valeant : omni civili et militari, Curiarum etiam, et defensorum, et judicum, sub viginti librarum auri interminatione, prohibendi auxilio. Illis etiam in sua omnibus manentibus firmitate, quæ de militia et donandi jure, ac testamenti factione, vel negandi penitus, vel in certas vix concessa personas, pœnisque variis de diversis sunt hæreticis promulgatæ : ita ut nec speciale quidem beneficium adversus leges valeat impetratum. Nulli hæreticorum danda licentia, vel ingenuos, vel servos proprios, qui Orthodoxorum sunt initiati mysteriis, ad suum rursus baptismam deducendi : nec vero illos quos emerint, vel qualitercumque habuerint, necdum suæ superstitioni conjunctos, prohibendi catholicæ sequi religionem Ecclesiæ. Quod qui fecerit, vel cum sit ingenuus, in se fieri passus sit, vel factum non detulerit, exilio ac decem librarum auri mulcta damnabitur, testamenti et dona-

tionis faciendæ utrique deneganda licentia. Quæ omnia ita custodiri decernimus, ut nulli judicum liceat delatum ad se crimen minori, aut nulli coercionis mandare, nisi ipse id pati velit, quod aliis dissimulando concesserit. Dat. III Kal. Jun. Constantinop. Felice et Tauro coss.

333 ANNO DOMINI CCCXL.

XXXIX. LEO PAPA I.

AD EPISCOPOS MAURITANIÆ CÆSARIENSIS.

(Ex epistola prima.)

Maximum quoque ex laico reprehensibiliter ordinatum, tamen si Donatista jam non est, et a spiritu schismaticæ pravitate alienus, ab episcopali, quam quoquo modo adeptus est, non repellimus, dignitate : ita ut et ipse libello ad nos edito, Catholicum se esse manifestet.

XL. FASTIDIOSUS ARIANUS.

(Apud Fulgentium; Ep. IX.)

Donatistis etiam prædicantibus communiōe majorum bonos pollui. Et postea. Donatiana quippe vanitas non attendit ad hoc collatum hominibus baptismi beneficium, ut qui originaliter alienis gravantur erroribus, gratiæ medentis auxilio relevati, propria deinceps tantummodo bajularent, nec communiō sacramenti, sed consensus damnaret unumquemque peccati.

XLI. SANCTUS PETRUS CHRYSOLOGUS.

ARCHIEPISCOPUS RAVENNATIS.

(Serm. 13.)

Consiliis suis se diabolus prodit. Mitte te deorsum. Lapsus quærit, præcipitia imperat, et tali consilio per Africam martyres facit, sine clamore dicendo : Si vis martyr esse, mitte te deorsum, ut eos impellat de alto ad mortem, non de humili tollat et elevet ad coronam.

XLII. CASSIODORUS.

(In Psal. LX.)

Audiant Donatistæ a finibus terræ Ecclesiam clamare, et ipsi eam localem dicere protinus conquiescant. Contra vocem mundi quis possit audiri? Impudentissimum est adversum trium testimonium loqui, et contra generalem sententiam non erubescunt

JACOBI GOTHOFREDI COMMENTARIUS.

leg. a Theodosio Jun. promulgatam, Nestorii (qui D his coss., superiore mense, 4 idus Aprilis episcopus Constantinopolitanus creatus fuit, quod testatur Socrates lib. VII, c. 29) persuasione. Nam non Vincen- tius Lerinensis tantum (qui octennio post hanc leg. scribebat), testatur eum cunctarum hæreseon blasphemias insectatum : verum et Socrates diserte d. cap. 29, scribit, eum simul ac episcopus creatus fuit, oratione ad imp. Theodosium Jun. habita, hæc, quæ postea in multorum ore fuerunt, inter cætera dixisse : *Mihi, o imperator, terram hæreticis purgatam tribue, et ego tibi cælum tribuam. Tu mihi in profligandis hæreticis subveni, et ego tibi in profligandis Persis subveniam* : *Δός μοι, ὦ Βασίλευ, καθαράν τὴν γῆν τῶν αἱρετικῶν, καὶ γὰρ σοὶ τὸν οὐρανὸν ἀντιδώσω : εὐλογηθῆμι μοι τοὺς αἱρετικούς, καὶ γὰρ συνηθεῖώ σοι τοὺς*

Πέρσας. Quæ verba, ut etiam ab iis, quibus odio erant hæretici, accepta fuerint, subjicit etiam eodem cap. 29, quid in Arianos, Novatianos, Quartodecimanos molitus sit ad tumultum et incendium usque : impetum tamen ejus in Novatianos ab imperatore repressum (cujus Theodosii moderationis in Novatianos et hæc lex fidem facit). Addit idem Socrates eodem lib. cap. 31, et Macedonianos afflixisse, tandemque imperatori persuasisse ut ecclesiæ illis adimerentur : et vero ademptam eis ecclesiam extra vetera urbis Constantinopol. mœnia sitam, alteram Cyzici, et alibi præterea complures, quas in agris Hellesponti tenebant. Juxta hanc legem scilicet qua iis in civitatibus tantum ecclesiæ eis interdictæ. Ergo quæ memorat Socrates, posteriora sunt hæc lege.